e-ISSN: 2148-0494

ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

The Journal of Abant Izzet Baysal University Divinity Faculty

Cilt/Volume: 8 Sayı/Issue: 2 Güz/Autumn 2020

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

The Journal of Abant Izzet Baysal University Divinity Faculty

Cilt/Volume: 8 Sayı/Issue: 2 Güz/Autumn 2020

❖❖❖

e-ISSN: 2148-0494

https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuifd

❖❖❖

İmtiyaz Sahibi/Owner

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Adına

On behalf of Bolu Abant Izzet Baysal
University Divinity Faculty

Prof. Dr. Bilal GÖKKIR
(Dekan/Dean)

❖❖❖

Editörler/ Editors

Doç. Dr. Cahid KARA
Doç. Dr. Kılıç Aslan MAVİL

❖❖❖

Editör Yardımcıları/Subeditors

Arş. Gör. Abdullah ÇAN
Arş. Gör. Rabia SALUR
Arş. Gör. Yusuf MEMÜK
Arş. Gör. Osman Said EVDÜZEN

❖❖❖

❖❖❖

Dil Editörleri/Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Faruk ÇİFÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan ÖZ

❖❖❖

Yayın Kurulu / Editorial Boards

Prof. Dr. Bilal Gökkır/İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Cağfer Karadaş/Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Ayhan ÖZ/İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Cahid KARA/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Hüseyin Akyüz/Ankara Hacı Bayram Veli İslami İlimler Fakültesi

Doç. Dr. Hüseyin İbrahim YEĞİN/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Kılıç Aslan MAVİL/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Osman Mutluel/Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Ömer BAŞKAN/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. S. Nuri AKGÜNDÜZ/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Süleyman KAYA/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Zübeyir BULUT/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Bedriye REİS/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih DEMİRCİ/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Macit DEMİRER/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yaşar/Ankara Yıldırım B. Üniv. Sağ. Hiz. Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi Nusret DEDE/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

❖❖❖

❖❖❖

Sayı Hakemleri / Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Bilal Gökkır/İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Adem Çatak/Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ahmet İnanır/Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Ayhan Öz/ İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Güldane Gündüzöz/Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Hüseyin Akyüz/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. İsmail Ceran/ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. İsmail Yalçın/Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Mehmet Nuri Çınarcı/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Doç. Dr. Osman Mutluel/Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ömer Metin/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Serkan Türkoğlu/ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Şaban Karasakal/ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Çelik/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa Temel/ Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Arif Atalay/Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Mete/Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Yılmaz /Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Bedriye Reis/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin Şen/ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Doğan Fırıncı/Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Eren Gündüz/Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Esat Ayyıldız/Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ethem Demir/Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Şahin/Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Güleç/Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Yıldız/Mersin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi İslam Demirci/Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Ekinci/Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih Demirci/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Tabakoğlu/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yaşar/Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv. Sağ. Hiz. Meslek Yüksekokulu
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Okudan/Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Necmi Sarı/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Erkan/Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah Denizer/Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Nusret Dede/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Şahin/Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep Özdirek/Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Resul Ersöz/Manisa Celâl Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Sedat Sağdıç /Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyyid Sancak/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Sinan Erdim/Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Şuayip Karataş/Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Görevlisi Davut Orhan/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Görevlisi Osman Arpaçukuru/ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ar. Gör. Dr. Abdullah Taha Orhan/Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
Dr. Hatice Gül

❖❖❖

❖❖❖

İletişim Adresi /Official Contact

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi 14280 Gölköy/Bolu
Tel: 0374 253 40 05 Faks: 0374 253 40 06
e-posta: dergiabant@hotmail.com

❖❖❖

Dergiabant, Ulakbim TR DİZİN (Cilt 5, Sayı 9 [Bahar 2017] sayısından itibaren, Kabul Tarihi: 23.02.2018), Sosyal Bilimler Atıf Dizini, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), Türk Eğitim İndeksi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından taranmaktadır.

Dergiabant has been issued by TR DIZIN since (v.5, is.9 [Spring 2017] acceptance date: 23.02.2018), Sosyal Bilimler Atıf Dizini, Adademia Sosyal Bililer Indeksi (ASOS Index), Turk Egitim Indeksi, TDV Islam Arastırmaları Merkezi (ISAM).

❖❖❖

Dergiabant, tüm editöryal süreçlerini TÜBİTAK ULAKBİM çatısı altında hizmet veren **DergiPark** elektronik platformu üzerinden yürütmekte ve online yayın yapmaktadır.

❖❖❖

❖❖❖

- ***dergİabant***, BAİBÜ İlahiyat Fakültesi tarafından **yılda iki kez** (Mayıs/Kasım) yayımlanan bilimsel ve **hakemli** bir dergidir.

  dergİabant is an academic and refereed journal which has been published by BAIBU Divinity Faculty two times a year (May/November).

- Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.

  The articles which have been sent in order to be published in the journal have to be prepared according to the related rules.

- Dergide yayımlanan yazıların akademik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

  Academic and legal responsibility of the articles published in the journal belongs to their authors.

- Yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

  Citing articles can be permitted by quoting the source.

- Makale gönderimi için son tarih: Bahar dönemi 15 Nisan, Güz dönemi 15 Ekimdir.

  Deadline for submitting articles: Spring semester is April 15, Autumn semester is October 15.

❖❖❖

❖❖❖

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah Çolak, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Adem Apak, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Bostancı, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ocak, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Yaman, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Kaya, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin Erul, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Cağfer Karadaş, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin Erdemci, Siirt Üniversitesi
Prof. Dr. Erdinç Ahatlı, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk Beşer, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Mehmet Günay, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hacak, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Aydın, Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas Çelebi, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil Güneş, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Emin Maşalı, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Tarakçı, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Gencer, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Necmettin Gökkır, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Kara, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Çift, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Sinan Öğe, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayb Özdemir, Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Temel Yeşilyurt, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Vejdi Bilgin, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Doğan, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Hayati Yılmaz, Sakarya Üniversitesi

❖❖❖

❖❖❖

İçindekiler / Contents

❖ Araştırma Makaleleri / Research Articles

• **Fatih AYDIN** **[350-365]**

Felsefe-Din İlişkisi Bağlamında Ebu Süleyman es-Sicistânî ile İbn Rüşd'ün Görüşlerinin Karşılaştırılması

Comparison of Abu Suleyman al-Sijistani and Averroes in the Context of the Relationship Between Philosophy and Religion

• **Davut ORHAN** **[366-378]**

Suudi Arabistan Romanlarında Anlatım Tekniği Olarak Diyalog ve İç Monolog

As a Narrative Technique in the Saudi Arabia Novels Dialogue and Internal Monolog

• **Esat ÖZCAN** **[379-400]**

Kutrub'un "Me'âni'l-Kur'ân ve tefsîru müşkili i'râbih" Adlı Eseri Bağlamında Kur'ân'daki Edatların Anlamı

The Meaning of the Prepositions in the Qur'an in the Context of Kutrub's Work "Me'ani'l-Kur'an ve tefsiru müşkili i'rabih"

• **Serkan ÇELİKAN** **[401-421]**

Hz. Peygamber'in Yahudi Bir Kadın Tarafından Zehirlenmesi Hadisesi Hakkındaki Rivayetler ve Kur'ân Dışı Vahiyle İlgisi

Accounts of the Prophet Muhammad's Being Poisoned by a Jewish Woman and Their Connection with Non-Qur'anic Revelations

• **Adem ÇİFTCİ** **[422-457]**

İbnü's-Sükkerî ve Nafile Namazlarda Kıraate Dair Risalesi

Ibn al-Sukkarī and His Treatise about Recitation in Supererogatory Prayers

• **Yaşar ÇOLAK-Navid CHIZARI** **[460-487]**

Islamic or Secular History: Reassessing the Categories of Muslim Historical Writing by Tarif Khalidi and Thomas Bauer

İslamî yahut Seküler Tarih: Tarif Khalidi ve Thomas Bauer'in Müslüman Tarih Yazımı Kategorilerinin Yeniden Değerlendirilmesi

• **Ferit DİNÇER** **[488-517]**

Necm Sûresi ve İhtiva Ettiği Belâğî Sanatlar

The Chapter of Necm and the Belâğî Arts It Contained

• **Ayşe ŞİMŞEK** **[518-540]**

1723-1724 Yıllarında Konya'da Hibe'nin Panoraması: Hak mı, Haksızlık mı?

Panorama of Donation in Konya Between 1723 and 1724: Is It Right or Injustice?

• **Oğuzhan ŞAHİN-Mehmet BÜKÜM** **[541-564]**

Mülhidlikle Suçlanan Bir Şairin Şeyhülislâm Çivizâde'ye Nefsin Mertebelerine Dair Bir Mektubu

A Letter Regarding Levels of Soul to Shaykh al-Islām Çivizāde from a Poet Accused of Heresy

• **Mustafa TUNÇER** **[565-587]**

Üniversite Öğrencilerinin Cin Algısı: Giresun Üniversitesi Örneği

University Students' Perception of Demons: Sample of Giresun University

• **Cüveyriye İLTUŞ** **[588-612]**

Süleyman Hasbî'nin "Kitâb-ı Mirkāt-i Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-i Abdülkādir-i Geylânî" Adlı Menâkıbnâmesindeki Bazı Tasavvufî Kavramlar

Some Sufistic Concepts in Sulayman Ḥasbī's Menāḳib-nāme, "Kitab-i Mirkāt-i Marātib-i Ilm-i Ladunnī fī Menāḳib-i 'Abd al-Qādir al-Jīlānī"

• **Macit DEMİRER-Arif DURĞUN** **[613-648]**

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hadis ve Sünnet Algısı Üzerine Bir Araştırma: Seben İzzet Baysal Meslek Yüksekokulu Örneği

A study on Vocational High School Students' Perception of Hadith and Sunnah: Seben İzzet Baysal Vocational High School Case

• **Esma ÖZTÜRK** **[649-670]**

Helallerde Îtidal: Vera' -Kapsamı ve Kazanımlarına Dair Analitik Bir İnceleme

Attention in Halals: Wara' -An Analytical Review Regarding Its Scope and Benefits

• **Cemalettin ŞEN** **[671-693]**

Fıkıh Psikolojisi Bağlamında Fıkhi Ölçülülüğün İslâm'ın Doğru Algılanmasına Katkısı

The Contribution of Fiqh Moderation to True Perception of Islam in the Context of Fiqh Psychology

• **Osman ARPAÇUKURU** **[694-710]**

Kur'an'ın Anlamlarının Türkçeye Aktarımı: Meâl mi, Tercüme mi?

Transfer of The Meanings of The Holy Qur'ān to Turkish: Is It a Meāl of the Qur'ān or Translation of Qur'ān?

• **Mehmet YILMAZ** **[711-731]**

Hz. Fâtıma'nın Allah Resûlü'ne Mersiye Şiirleri

Elegiac Poems of Hazrat Fatimah to the Messenger of Allah

• **Akif DURSUN** **[732-759]**

Âşûrâ Orucunun Kökeni ve Fıkhi Hükmünün Tahkiki

Origins of Fasting During the Day of Ashoura and Its Verification in terms of Fiqh

❖❖❖

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Değerli *Dergiaban* okurları;

Dergiabant'ın güz 2020 dönemi 8. cilt 2. sayısını takdim etmekten büyük mutluluk duyuyoruz.

Yaklaşık bir yıldır tüm dünyanın yoğun bir şekilde mücadele ettiği COVID-19 salgını ülkemizde de çeşitli alanlarda sıkıntılarını hissettirmiştir. Özellikle eğitimin tüm aşama ve alanlarında uygulanmak zorunda kalınan uzaktan eğitim bazı menfi yönlerini hissettirse de müspet anlamda yeni açılım ve katkıları da beraberinde getirmiştir. İçinde bulunduğumuz salgın döneminin bizlere öğrettiği en önemli kavramlardan biri de zamanı daha etkili kullanmaktır. Herkesin bir şekilde kendine hareket kısıtlaması getirdiği bu dönemde, evde geçirilen zamanda görülen artış özellikle ilmî çevrelerde üretimi artırdığı görülmüştür. Dolayısıyla daha önce belki de farkına varamadığımız zaman yönetimini salgın döneminde dolaylı olarak da olsa idrak edebildik.

Dergimizin bu sayısında İslâm hukuku, tefsir, hadis, İslam ve Osmanlı tarihi, Arap dili ve edebiyatı, din psikolojisi, din eğitimi, İslam felsefesi, tasavvuf ve Türk-İslâm edebiyatı alanlarında olmak üzere on yedi araştırma makalesi yer almaktadır. Farklı alanlarda birbirinden kıymetli araştırmalarıyla akademi dünyasına katkılarda bulunan değerli yazarlarımıza bu çabalarından dolayı *Dergiabant* ailesi olarak teşekkür ederiz. Bununla beraber dergimizin yayın kriterlerine uymadığı tespit edilen veya yoğunluktan dolayı değerlendiremeyeceğimizi düşündüğümüz bazı makaleleri geri çevirmek zorunda kaldığımızı üzülerek belirtmek isteriz.

Bu düşüncelerle emek mahsulü kıymetli araştırma yazılarını dergimizde yayımlamayı tercih eden muhterem yazarlara, makaleleri değerlendirip katkı sunan değerli hakemlere, yayın ve danışma kurulunda yer alan kıymetli hocalarımıza ve makalelerin ön incelemesinden mizanpajına kadar yayım sürecinin tüm aşamalarında görev alan editör yardımcısı arkadaşlarımıza samimi teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Editörler/Editors

Doç. Dr. Cahid Kara

Doç. Dr. Kılıç Aslan Mavil

e-ISSN: 2148-0494

dergİabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), *Güz 2020, Cilt:8, Sayı:2, 8:711-731*

Geliş Tarihi: 16.08.2020 Kabul Tarihi: 30.11.2020

Araştırma Makalesi

Doi: https://doi.org/10.33931/abuifd.781158

Hz. Fâtıma'nın Allah Resûlü'ne Mersiye Şiirleri

Mehmet Yılmaz*

Öz

Hz. Fâtıma (öl. 11/632), babasının nazarında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu bakımdan Araplarda adet olduğu üzere Allah Resûlü'nün ardından Hz. Fâtıma tarafından mersiye şiirleri okunması beklenecek bir durumdur. Çalışma, Allah Resûlü'nün vefatını müteakip nübüvvet evine mensup en yakın bireylerden birinin duyguları hakkında ipucu vermesi bakımından önem arz etmektedir. Ne var ki araştırma konusu şiirlerle ilgili müstakil çalışmalara rastlanmamaktadır. İlgili şiirler alandaki boşluğu doldurmaya katkıda bulunmak amacıyla çalışma konusu yapılmıştır. Hz. Fâtıma'ya ait çalışma konusu beş mersiye şiiri tespit edilmiştir. İlgili mersiyeler uzun soluklu geleneksel Arap şiirleri yerine kısa maktalar halindedir. Maktalarda daha çok şairin yüreğinde hissettiği acı, keder ve duygu yoğunluğu ön plana çıkmaktadır. Şair acısını hafifletmek ve biraz olsun rahatlamak amacıyla ölene kadar durmadan ağlama arzusundadır. Şair Allah Resûlü'nün vefat haberini alan bütün Müslümanların ağlayarak her yerde kendisine eşlik etmelerini istemektedir. Dahası şaire göre Allah Resûlü'nün hatıralarını taşıyan Uhud dağı ve Beytullah da ağlamalıdır. Şair duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtırken elbise yırtma, yüz tırmalama ve yüksek sesle feryat etme gibi Câhiliye adetleri yerine İslâm inancının beraberinde getirdiği değerlere bağlı kalmaya dikkat etmektedir. Şair bunu yaparken acısını ve duygu yoğunluğunu muhatabın algısına yaklaştırmak amacıyla eski Arap şiir geleneğinde sıkça rastlanan teşbih, istiare ve mecaz gibi edebî tasvir örneklerine de yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Allah Resûlü, Hz. Fâtıma, Şiir, Mersiye.

Elegiac Poems of Hazrat Fatimah to the Messenger of Allah

Abstract

Hazrat Fatimah occupies a privileged place for the Messenger of Allah. Fatimah recited marsiyas after the martyrdom of the Prophet. Five marsiya poems of Hazrat Fatimah have been identified for the subject-matter. These marsiya poems are written in short makta instead of traditionally long Arabic poems. In these forms called makta, the focus is on the agony, sorrow, and emotional intensity felt by the poet after the martyrdom of Prophet. The poet desires to cry continuously until her death in order to alleviate her agony and to be relieved a little bit. The poet wants all Muslims who

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, myilmaz93@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-8223-7065

have received the news of the death of the Prophet to accompany her in every place by crying over his martyrdom. The poet thinks that Mount Uhud and the Kaaba, bearing the memories of the Prophet, must also weep. While the poet reflects the agony and emotional intensity that she feels in the heart to the couplets, she pays attention to adhere to values brought by the Islam faith. In order to make her agony and emotional intensity closer to the perception of the reader, the poet also uses examples of figure of speech that are common in ancient Arabic poetry tradition.
Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Messenger of Allah, Hazrat Fatimah, Poetry, Marsiya (Elegiac Poem).

Giriş

Ölüm karşısında aciz kalan insanoğlu tarih boyunca ölümsüzlüğü arzulamış ve çözüm yolları aramıştır. Değişik bölgelerde rastlanan ve kaya gibi sert cisimler üzerine binlerce yıl önce nakşedildiği anlaşılan şahıs isimleri, insanoğlunda var olan ölümsüzlük arzusuna işaret eden göstergelerdendir.[1] İnsanoğlu değer verdiği kimselerin ani ölümleri karşısında çaresiz kalmış, gözyaşı dökmüş ve güzel hasletlerini yâd etmek suretiyle arkalarından ağıtlar yakmıştır. İnsanoğlu ölüm karşısındaki yenilgiyi ve çaresizliği mersiye yoluyla kabullenme[2] cihetine gitmiştir. Bu yönüyle mersiye, ölen kimsenin kabirde rahat etmesini sağlayacağına inanılan tılsımlı ifadelerin zaman içerisindeki gelişmiş formatıdır.[3] Dolayısıyla mersiye sanatının ölümle irtibatlı hüzün dili ve vefakârlık örneği olduğunu söylemek mümkündür. İnsanoğlu ulusuna, makamına ve mevkiine bakmaksızın ölüm zehrini bir gün mutlaka yudumlamak durumunda olduğundan[4] mersiye sanatı uluslara ait kültürlerde ortak paydadır.[5]

Arapçada (ر-ث-ي) kökünden gelen mersiye, sözlükte ölen kimsenin ardından ağlamak ve güzel hasletlerini şiir yoluyla saymak[6] anlamlarına gelir. Bir başka ifade ile mersiye, sevilen kimsenin vefatını müteakip şairin iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu ve üzüntüsünü dışa yansıtma sanatıdır.[7] Eski Arap şiirinde nedb/matem, te'bîn ve 'azâ'/taziye olmak üzere üç tür mersiye veya mersiye üslûbu[8] söz konusudur.

Nedb/matem, ölen şahsiyetin ardından yüreği dağlanmış kimsenin dinleyiciyi gözyaşlarına boğacak biçimde hüzün dolu sözler sarf ederek ağlaması, feryat etmesi ve çığlık atması[9] anlamlarına gelir. Matem tutan kimsenin gözyaşlarına boğularak feryat etmesi ve çığlık atması yüreğini kasıp kavuran hüzün sebebiyledir.[10]

---

1 Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâu fi'ş-şi 'ri'l-Câhilî ve Sadrı'l-İslâm* (Doktora Tezi, Câmi'atu Dimaşk, 1982), 4.

2 eş-Şâyib, Ahmed, *el-Uslûb dirâse belâgiyye tahlîliyye li usûli'l-esâlîbi'l-edebiyye* (Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1991), 85.

3 Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhilî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 207; Fuad Sezgin, *Târîhu't-turâsi'l-İslâmî*, trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî (Riyad: İdâratu's-Sekâfeti ve'n-Neşr, 1983), I, 14, 15.

4 Ebû 'Ubâde, el-Velîd b. el-Buhturî, *el-Hamâse*, thk. Muhamed İbrahim el-Hûr v.dğr. (Abu Dabi: Hey'etu Abû Dabî li's-Sekâfeti ve't-Turâs, 2007), 191.

5 Emîl Nâsîf, *Arva'u mâ kîle fî fenni'r-risâ'* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.), 5.

6 Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Na'îm el-'Irksûsî v.dğr. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005), 1286, 1287.

7 Hamîs b. Mâcid b. Hamîs, es-Subbârî, *Fennu'r-risâ' 'ınde şâ'irâti'l-Câhiliyye* (Nizvâ: Câmi'atu Nizvâ, 2009), 17.

8 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 311.

9 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*, 311.

10 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Nûn" (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 4: 4380.

Te'bîn, ölen şahsiyeti güzel hasletleriyle övmek anlamındadır.[11] Te'bîn daha çok ölen şahsiyetin kabrini ziyaret esnasında veya yâd edilmesi amacıyla kurulan meclislerde dile getirilir.[12] Aslında te'bîn ağırlıklı ağıt söyleyen şair, toplumdaki genel üzüntünün tercümanıdır. Zira şair, vefat eden şahsiyete ait erdemlerin zaman içerisinde unutulmamasını ve gelecek kuşaklara örnek teşkil etmesini amaçlar. Bu bakımdan vefat eden şahsiyete ait erdemleri ısrarla beyitlerde kayıt altına almaya çalışır.[13] Te'bîn ağırlıklı ağıt, ölmek üzere olan kimse için de söylenir.[14]

'Azâ'/taziye ise, sevilen şahsiyeti veya eşyayı yitirme durumunda sabretmek, Allah'ın takdirine boyun eğmek ve kadere teslim olmak[15] anlamındadır. Taziye, sabra teşvik etmek amacıyla cenaze sahibini avutacak ve acısını hafifletecek sözler sarf etmek[16] anlamlarında da kullanılır. Şair taziye içerikli beyitler yoluyla hayat, ölüm ve ebedî hayat gibi hususlarda felsefe ağırlıklı düşünceler ortaya koymaya çalışır.[17] Hz. Fâtıma tarafından Allah Resûlü'nün ardından söylenen mersiye şiirlerine geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması amacıyla Câhiliye döneminde mersiye, İslâm döneminde mersiye ve Allah Resûlü'ne mersiye hususları hakkında ön bilgiler vermek yerinde olacaktır.

1. Câhiliye Döneminde Mersiye

Câhiliye döneminde mersiye, Arap şiirinin en önemli temaları arasında yer alır. Bu durum kabileler arasında yıllar süren çatışmalar ve savaşlar neticesinde çok sayıda can kaybı meydana gelmesi sebebiyledir. Bu bakımdan Câhiliye döneminde mersiye, daha çok kabîle fertlerini, düşman kabîle tarafından öldürülen kimsenin öcünü almaya teşvik etmek amacıyla söylenir.[18] Şair öç almaya teşvik amaçlı söylediği mersiye şiirlerinde, ölen kimsede var olan güzel hasletleri mübalağalı bir tarzda beyitlere yansıtır. Yine şair ölen kimsenin ardından gözyaşı döker ve feryat figan eder. Şair bazı zamanlar aksine davranış biçimi de sergiler ve değer verdiği kimsenin ardından acısını bastırmaya ve üzüntüsünü etrafa hissettirmemeye çalışır. Şair bunun yerine ölümün kaçınılmaz son olduğu yolunda etrafındakilere telkinde bulunur.[19] Câhiliye Arapları ölen kimsenin ardından birbirlerini sabra teşvik ederler ve kendilerinden geçercesine anormal davranış biçimleri sergileyen kimseleri ayıplarlar.[20] Genelde müşrik olan Câhiliye Arapları, ölüm ötesi hayata inanmadıklarından ölümle birlikte her şeyin son bulacağına inanırlar.[21]

---

11 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Hemze", 1: 13.

12 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*, 313, 314.

13 Dayf, Şevkî, *er-Risâ (*Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 6.

14 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Hemze", 1: 13.

15 Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberrid, *Kitâbu't-ta'âzî ve'l-merâsî,* thk. Halîl Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1996), 5.

16 Muhyiddîn, Ebû Bekr Zekeriyya Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr min kelâmi Seyyidi'l-ebrâr* (Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1997), 173.

17 Dayf, Şevkî, *er-Risâ*, 6.

18 Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât,* thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr. (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1942), 367; Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 311.

19 Munzir el-Cebbûrî, *Eyyâmu'l-'Arabi ve eseruhâ fi'ş-şi 'ri'l-Câhilî* (Bağdat: Dâru'ş-Şu'ûni's-Sekâfiyyeti'l-'Âmme, 1986), 140.

20 el-Muberrid, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *Kitâbu et-te'âzi ve'l-merâsî*, thk. Halîl el-Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1996), 7.

21 İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981), 2: 150; et-Taberî, Ebû Ca'fer

Câhiliye dönemi mersiye şiirlerinde kadın şairlerin erkeklere kıyasla fazla gözyaşı döktükleri ve ağıtlar yaktıkları anlaşılmaktadır. Zira fıtratı gereği erkeğe kıyasla fazla duygusal olan kadın, değer verdiği kimsenin vefatı gibi acı olaylar karşısında gözyaşı dökmeye daha fazla eğilimlidir. Yine Câhiliye döneminde kadına göre hayatta tutunulacak dayanak kabul edilen erkek eşin veya kardeşin ya da akrabanın yitirilmesi zelil bir hayata zorlanması anlamındadır. Zira kadın, güçlünün hâkim olduğu Câhiliye toplumlarında özellikle kabileler arasında yaşanan çatışmalar sırasında meta muamelesi görmekte ve ganimet kabul edilmektedir.[22]

Câhiliye Arapları arasındaki yaygın inanışa göre öldürülen kişinin ruhu bedenden ayrılır ve kuş şeklini alır. Kuş şeklini alan ruh, ölünün kabri başından ayrılmaz ve "Beni sulayın! Beni sulayın!" diye mütemadiyen öter.[23] Kimliği meçhul Arap şairi, 'Amr adındaki hasmını tehdit etmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[24] (Basît)

يَا عَمْرُو! إِنْ لَا تَدَرْ شَتْمِي وَمَنْقَصَتِي أَضْرِبْكَ حَتَى تَقُولَ الْهَامَةُ اسْقُونِي

Ey 'Amr! Hakkımda kötü söz söylemekten ve (halk nazarındaki) itibarımı düşürmekten vaz geçmezsen seni hâme kuşu "Beni sulayın!" deyinceye kadar sille tokat döverim.

Câhiliye Araplarına göre "sada/baykuş"[25] adı verilen söz konusu kuş, ancak maktulün öcü alındığı vakit susar.[26] Kabîle fertleri maktulün intikamı alınıncaya kadar uzun süre yas tutarlar ve dünya lezzetlerinden kendilerini mahrum bırakırlar. Hansâ (öl. 24/645) ve Hind bnt. 'Utbe (öl. 14/635)[27] gibi şair kadınlar da kabile meclislerinde, özel etkinliklerde ve 'Ukaz Panayırı'nda söyledikleri mersiyelerle maktulün intikamı alınıncaya kadar erkeklere eşlik ederler.[28] Mersiye okuyan kadınlar saçlarını kazıtırlar, ölünün ardından yüksek sesle ağıtlar yakarlar, yüz tırmalarlar ve elbise parçalarlar.[29] Söz gelimi er-Rabî' b. Ziyâd el-'Absî (öl. 590), Dâhıs ve Gabrâ' savaşında öldürülen Mâlik b. Zuheyr'in (öl. ?/?) ardından şunları söyler:[30] (Kâmil)

مَنْ كَانَ مَسْرُوراً بِمَقْتَلِ مَالِكٍ فَلْيَأْتِ نِسْوَتَنَا بِوَجْهِ نَهَارِ

يَجِدِ النِّسَاءَ حَوَاسِراً يَنْدُبْنَهُ يَلْطِمْنَ أَوْجُهَهُنَّ بِالْأَسْحَارِ

قَدْ كُنَّ يَخْبَأْنَ الْوُجُوهَ تَسَتُّراً فَالْيَوْمَ قَدْ أَبْرَزْنَ لِلْنُّظَّارِ

يَضْرِبْنَ حُرَّ وُجُوهِهِنَّ عَلَى فَتىً عَفِّ الشَّمَائِلِ طَيِّبِ الْأَخْبَارِ

Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî (Kahire: Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2001), 21: 95.

22 Munzir el-Cebbûrî, *Eyyâmu'l-'Arab ve eseruhâ fi'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 140, 141.

23 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, "He", 6: 4723; Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Bağdat: Câmi'atu Bağdâd, 1993), 6: 139.

24 el-Alûsî, Mahmûd Şukrî, *Bulûğu'l-ereb fî m'arifeti ahvâli'l-'Arab*, şrh. Muhammed Behcet el-Eserî, (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314), 2: 199.

25 Ebû Ali İsmâîl b. el-Kâsım el-Kâlî, *Kitâbu'l-Emâlî* (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-'Âmme Li'l-Kitâb, 1975), 2: 245; el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Hasen, *Şerhu dîvâni'l-hamâse,* nşr. Ahmed Emîn v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1991), 1: 877.

26 Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, 123.

27 Ebû'l-Ferec el-Asfâhânî, *Kitâbu'l-agânî*, thk. İbrahim es-Se'âfîn v.dğr. (Beyrut: Dâru Sâdır, 2008), 4: 151.

28 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*, 314.

29 Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, 120; Dayf, Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhilî*, 207.

30 el-Merzûkî, *Şerhu dîvâni'l-hamâse,* 1: 995-996

Kim Mâlik'in öldürülmesine seviniyorsa kadınlarımızın gün ortasında (matem tuttukları yere) gelsin.

(Şayet gelirse) kadınlarımızı kuşluk vakitlerinden (itibaren gece gündüz) başları açık halde yas tutarken bulacaktır elbet.

(Vakur) kadınlarımız (normal hallerde) yüzlerini namahreme örtülerle kapatmıştılar. Ama bugün (üzüntüden vakarlarından çıktılar da) gözle görülecek biçimde yüzlerini açtılar.

Kadınlarımız, karekterindeki iffetle ve toplumdaki iyi haliyle bilinen bir yiğide yas tutarlarken (kendilerinden geçerler de acımasızca) yüzlerine vurarak dövünürler.

Câhiliye Araplarındaki yaygın inanışa göre ölen kimse kabirde içki tükettiğinden sevenleri tarafından kabri şarapla sulanır.[31]

2. İslâm Döneminde Mersiye

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Câhiliye döneminde yaygın olan mersiye âdetlerinin çoğu Allah Resûlü tarafından yasaklanmıştır. Söz gelimi Allah Resûlü, ölünün ardından yüksek sesle ağıt yakmayı, yüz tırmalamayı ve elbise parçalamayı yasaklamıştır. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur: [32] "(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarını, (yüzünü) döven, yakalarını yırtan ve Câhiliye âdeti üzere (münasebetsiz sözler söyleyerek) feryat figan eyleyen, bizden değildir." Yine Allah Resûlü bir başka rivayette şöyle buyurur:[33] "(Musibet anında) sesini yükselterek feryat eden, saçını kazıtan ve yakasını yırtan kadından Allah Resûlü uzaktır." Buna mukabil Allah Resûlü sahabeyi ölen kimsenin ardından ağlamaya ve ağıt yakmaya teşvik etmektedir. Örneğin Uhud savaşının sona ermesiyle birlikte Müslümanlar şehit düşenlerin ardından ağlamaya koyulmuşlardır. Her aile yakınlarına ağlamakla ve ağıtlar yakmakla meşguldür. Allah Resûlü, amcası Hz. Hamza'ya ağlayan kimselerin olmadığını görür ve bu durum karşısında üzülür. Allah Resûlü, "Ama Hamza'ya ağlayan kimseler yok" buyurur ve oracıkta gözyaşlarına boğulur.[34] Bunun üzerine Mu'âz b. Cebel (öl. 17/638), Selime oğulları, Abdullah b. Ravâha (öl. 8/629) da Hâris oğulları aşiretlerine mensup kadınları Hz. Hamza'ya ağlamaları ve ağıt yakmaları için bir araya toplarlar. Ensâr kadınları gece yarılarına kadar Hz. Hamza'ya ağlarlar. Allah Resûlü "Allah sizden ve çocuklarınızdan razı olsun" buyurur ve artık evlerine dönebileceklerini bildirir.[35] Bu hadiseden sonra Medine halkı arasında Hz. Hamza'ya ağıt yakmak gelenek halini alır.[36] Söz gelimi Abdullah b. Ravâha; Hamza b. Abdulmuttalib'in ardından on altı beyitten oluşan bir mersiye okur. Abdullah b. Ravâha mersiyeye şu beyitlerle başlar:[37] (Vâfir)

بَكَتْ عَيْنِي وَحُقَّ لَهَا بُكَاهَا وَمَا يُغِنِي الْبُكَاءُ وَلَا الْعَوِيلُ

---

31 el-Merzûkî, *Şerhu dîvâni'l-hamâse,* 1: 877-878; Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve fünûnuh*, 311.

32 el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Kahire: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1400), "Kitabu'l-cenâiz", 35, (1: 398).

33 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh, "*Kitabu'l-cenâiz", 37, (1, 399)

34 İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik, *Sîretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid (Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995), 3: 62.

35 el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-mağâzî,* 1: 317.

36 İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-ferîd,* thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1983), 3:191

37 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebî*, 3: 140.

عَلَى أَسَدِ الْإِلَهِ غَدَاةَ قَالُوا أَحَمْزَةُ ذَاكُمْ الرَّجُلُ الْقَتِيلُ

Ağladı gözüm ve hak oldu ona ağlamak. (Gel gör) ne gözyaşı fayda ediyor ne de ağıt

Allah'ın aslanına. "Şu maktül adam Hamza mı?" dedikleri (günün) sabahında.

Allah Resûlü ölen kimsenin ardından feryat figan edilmemesi gerektiği yolundaki uygulamayı oğlu İbrahim'in ardından sessizce gözyaşı akıtmak suretiyle bizzat kendisi de tatbik eder ve "Göz yaşarır ve kalp hüzünlenir. Ama biz Rabbimizin razı olacağı şeylerden başka bir şey söylemeyiz. Ey İbrahim! Biz bizden kopmuş olman sebebiyle elbet mahzunuz"[38] buyurur.

Allah Resûlü, Cahiliye Arapları arasında "sada/baykuş" adıyla bilinen ve öldürülen kimsenin intikamı alınıncaya kadar kabri başında ötmeyi sürdürdüğü yolundaki batıl inancı da yasaklamaktadır. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurur:[39] "Baykuşu ve Safer ayını uğursuz saymak asla doğru değildir."

Müslüman şairler Allah Resûlü'nün uyarılarını dikkate alırlar ve ölenlerin ardından ağıt yakarken Câhiliye adetlerinden uzak durmaya çalışırlar. Örneğin şair Lebîd (öl. 40/660), kızlarına vefatından sonra yüz dövmek ve saç kazıtmak gibi Cahiliye adetlerinden uzak durmalarını vasiyet etmekte ve beyitte şöyle demektedir:[40] (Tavîl)

فَقُومَا فَقُولَا بِالَّذِي قَدْ عَلِمْتُمَا وَلَا تَخْمُشَا وَجْهاً وَلَا تَحْلِقَا شَعَرْ

O halde kalkın ve (ardımdan) bildiğiniz (özelliklerimi) söyleyin. Ne yüz tırmalayın ne de saç kazıtın.

Câhiliye döneminde övünç kaynağı olarak kabul edilen kan davası da İslâm'la birlikte yasaklanır.[41]

Sahabe şairler tarafından ölenlerin ardından söylenen mersiyelerde şehit düşme, Allah Resûlü'nü destekleme ve Yüce Allah tarafından şehitlik mertebesine ulaşanlara salât ve selâm okuma gibi İslâm prensiplerine uygun ifadelere ağırlık verilmektedir. Söz gelimi Hassân b. Sâbit (öl. 60/680), Hz. Hamza'nın *Uhud* savaşında şehit düşmesinin ardından söylediği beyitlerde şehâdet şerbetini içmeyi rahatlık olarak algılamakta ve Hz. Hamza'yı "Allah Resûlü'nün cennete yolladığı elçisi" olarak tanımlamaktadır:[42] (Tavîl)

فَقُلْتُ لَها إنّ الشّهادَةَ رَاحةٌ ورضوانُ ربٍّ، يا أُمَامَ، غَفُورِ

فإنَّ أَبَاكِ الخَيْرَ حَمْزَة، فاعْلَمِي وَزِيرُ رَسُولِ اللَّهِ خَيْرُ وَزِيرِ

دَعاهُ إلهُ الخلْقِ ذو العَرش دعوَةً إلى جنّةٍ يَرْضَى بها وَسُرُورِ

فذلكَ ما كنا نرجي ونرتجي لحمزةَ يومَ الحشرِ، خيرَ مصيرِ

(Hz. Hamza'nın kızı Umâme'ye) dedim ki: Şehitlik rahatlıktır ve çok bağışlayan bir Rabb'in rızasına ermektir Ey Umâme!

38 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* "Kitabu'l-cenâiz", 43, (1, 401)

39 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Kitâbu't-tıbb", 25, (4: 39); İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, "He", 6: 4723.

40 Lebîd b. Rabî'a, *Dîvân* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts), 79.

41 Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Muslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1991), "Kitâbu'l-hacc", 19. (2: 147)

42 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, thk. 'Abde Muhannâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 112, 113.

Dolayısıyla bil ki; iyilik (sembolü) olan baban Hamza Allah Resûlü'nün elçisidir. (Hem de) en hayırlı elçi.

Yaratılanların İlâh'ı ve arşın sahibi olan Allah (babanı) rıza göstereceği cennete ve sevinmeye davet etti.

İşte biz de bunu umuyor ve bekliyor idik insanların bir araya toplanacağı günde Hamza için akıbetlerin en hayırlısını.

Ka'b b. Mâlik (v. 50/670) ise, Hz. Hamza'nın ardından söylediği mersiyede Hz. Hamza'yı düşman karşısında Allah Resûlü'nü desteklemekle övmekte ve şöyle demektedir:[43] (Kâmil)

عَمُّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَصَفِيُّهُ وَرَدَ الْحِمَامَ فَطَابَ ذَاكَ الْمَوْرِدُ
وَأَتَى الْمَنِيَّةَ مُعْلِمًا فِي أُسْرَةٍ نَصَرُوا النَّبِيَّ وَمِنْهُمُ الْمُسْتَشْهَدُ
شَتَّانَ مَنْ هُوَ فِي جَهَنَّمَ ثَاوِيًا أَبَدًا وَمَنْ هُوَ فِي الْجِنَانِ مُخَلَّدُ

Kaçınılmaz ölüme gitti Peygamber Muhammed'in amcası ve yakın dostu. Ne hoştur o gidiş!

Savaş meydanında tanınmak amacıyla üzerine işaret koymuş halde Peygamber'i destekleyen aile arasında ölüme gitti. Aralarında şehit düşen (Hamza'nın da) bulunduğu aile arasında.

(Elbet dağlar kadar) fark vardır cehennemde ebedî kalan ile cennetlerde ebedî olan arasında.

Hassân b. Sâbit, *Racî'* hadisesinde şehit düşen sahabenin ardından okuduğu beyitlerde şehitlerin ölmedikleri, aksine Yüce Allah tarafından onurlandırıldıkları düşüncesine de yer vermekte ve Yüce Allah'ın şehit düşenlere sâlat getirmesi yolunda duada bulunmaktadır:[44] (Kâmil)

صَلَّى الإِلَهُ عَلَى الَّذِينَ تَتَابَعُوا يَوْمَ الرَّجِيعِ فَأُكْرِمُوا وَأُثِيبُوا

İlâh, Racî' günü art arda şehit düşüp de (Yüce Allah tarafından cennetle) onorize edilenlere ve mükâfatlandırılanlara salat getirsin.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere İslâm döneminde mersiye *"şehit olma"*, "*Allah Resûlü'nü destekleme*", "*cennetle mükâfatlandırılma"* ve "*salât okunma*" gibi İslâm dinine özgü motiflerin beyitlere yansıması şeklinde tezahür etmektedir. Yine Câhiliye dönemine kıyasla kabîle ruhu taşıyan mersiyeler öç alma aracı olmaktan çıkarılmakta ve mersiyeye konu kimsede var olan İslâm dinine has özelliklere ağırlık verilmektedir.

3. Allah Resûlü'ne Mersiye

Allah Resûlü, sahabenin gözü, kulağı, yönlendiricisi, lideri, komutanı, öğreticisi, eğiticisi ve vahyin tebliğcisidir. Yine Allah Resûlü, hayır, merhamet ve iyilik örneğidir. Sahabe, bütün bu güzelliklerden bir gün mahrum kalacaklarını öngörememektedirler.[45] Bu bakımdan Allah Resûlü'nün vefatı Müslümanlar arasında şok etkisi yapar.[46] Bazı Müslümanlar Allah Resûlü'nün vefatını kabullenmekte

43 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebî*, 3: 134
44 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* 29.
45 'Abdussettâr eş-Şeyh, *Fâtımatu'z-Zehrâ' Radıyallâhu 'anhâ* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2015), 285.
46 Abdussettâr eş-Şeyh, *Fâtımatu'z-Zehrâ' Radıyallâhu 'anhâ*, 286.

zorlanırlar. Hz. Ömer (öl. 23/644), Allah Resûlü'nün vefat ettiğini öne sürenleri münafık olmakla itham eder ve şöyle der:[47] "Bazı münafıklar Allah Resûlü'nün vefat ettiğini öne sürmektedirler. Allah Resûlü kesinlikle ölmedi. Allah Resûlü, Mûsâ b. 'İmrân gibi Rabbinin huzuruna gitti. Mûsâ b. 'İmrân halkından kırk gece ayrı kaldı. Bu süre zarfında Mûsâ b. 'İmrân'ın öldüğü yolunda söylentiler ortaya atıldı. Akabinde Mûsâ b. 'İmrân halkına geri döndü. Allah'a and olsun ki Allah Resûlü de elbet Mûsâ gibi geri dönecektir. Geri döndüğünde vefat ettiği yolunda ortaya iddia atanların ellerini ve ayaklarını elbet koparacaktır." Dahası Hz. Ömer, "Kim Muhammed öldü derse kafasını koparırım" diyerek etrafa tehditler savurur. Hz. Ebû Bekir (öl. 13/634) bir konuşma yapar ve "Elbet sen öleceksin, onlar da ölecek" (ez-Zumer 39/30) ayetini hatırlatarak Allah Resûlü'nün vefat ettiği gerçeğini herkesin kabullenmesi gerektiğini vurgular. Hz. Ebû Bekir'in konuşmasıyla sakinleşen sahabe, "Peygamberler öldükleri yere defnolunurlar"[48] hadisi gereği, Allah Resûlü vefat ettiği odaya defnedilir.

Sahabe şairler Allah Resûlü'nün ardından okudukları mersiyelerle duygularını beyitlere yansıtırlar. Zira beyitler duyguları dışa yansıtan en sadık tercümandır.[49] Allah Resûlü'nün ardından mersiye okuyan sahabeden bazıları şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Ka'b. Mâlik, Hz. Ömer, Abdullah b. Enîs (öl. 54/673), Hassân b. Sâbit, Ebû Zueyb el-Huzelî (öl. 28/648) ve Ebû Süfyân (öl. 31/651).[50] Allah Resûlü'nün ardından mersiye okuyan hanım sahabeden bazıları da şunlardır: Hz. Fâtıma, Ervâ bnt. Abdülmuttalib (öl. 15/636), Âtike bnt. Abdülmuttalib (öl. ?/?), Safiyye bnt. Abdülmuttalib (öl. 20/641), Hind bnt. Usâse (öl. 10/631) ve Ümmü Eymen (öl. ?/?).[51]

Allah Resûlü'nün ardından söylenen mersiye şiirlerinde ortak payda, kendilerine vahyi getiren ve insanları hakka yönlendiren İslâm Peygamberinin aralarından ayrılması sebebiyle hissettikleri acıyı dile getirme gayretleridir. Söz gelimi Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün cansız bedenini gördüğü an gözyaşlarına boğulmakta, takatten kesilmekte ve etraftaki evler kendisine dar gelmektedir:[52] (Kâmil)

لَمَّا رَأَيْتُ نَبِيَّنَا مُتَجَدِّلاً ضَاقَتْ عَلَيَّ بِأَرْضِهِنَّ الدُّورُ

وَارْتَغْتُ رَوْعَةَ مُسْتَهَامٍ وَالِهٍ وَالْعَظْمُ مِنِّي وَاهِنٌ مَكْسُورُ

Peygamberimizi cansız halde gördüğümde bana evler dar geldi yerlerinde

Ve adeta çılgına dönmüş kara sevdalı bir tutkun gibi ürktüm. (O denli ki) artık be(de)nimde kemik takatten düşmüştür (ve de) kırılmıştır.

---

47 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'Taberî Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, , ts., 3: 200.

48 et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *el-Câmi'u'l-Kebîr,* thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), "Cenâiz", 33. (2:327)

49 Yahya el-Cebbûrî, *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle,1981), 301.

50 İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zuhrî, *et-Tabakâtu'l-kubrâ,* thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ' (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997), 2: 244, 247, 248, 249, 251, 252, 253; 'Abdurrahmân, es-Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. Mecdî b. Mansûr eş-Şûrâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.), 1, 446, 455, 458, 459, 460, 461; Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. Kesîr, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 4, 556, 557, 558, 550.

51 İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubrâ,* 2: 282; Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf*, 1, 455, 456; Ebû Bekr Muhammed b. Davûd el-Isbahânî, *ez-Zuhre*, thk. İbrâhîm es-Sâmurrâî (ez-Zerkâ': Mektebetu'l-Menâr, 1985), 2: 838.

52 İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubrâ,* 3: 244.

Ebû Süfyân ise yeryüzünün üzerinde taşıdığı insanlarla birlikte üzüntüden yıkılmak üzere olduğunu tasavvur etmekte ve şöyle demektedir:[53] (Vâfir)

لَقَدْ عَظُمَتْ مُصِيبَتُنَا وَجَلَّتْ عَشِيَّةَ قِيلَ قَدْ قُبِضَ الرَّسُولُ

وَأَضْحَتْ أَرْضُنَا مِمَّا عَرَاهَا تَكَادُ بِنَا جَوَانِبُهَا تَمِيـــــــــــلُ

فَقَدْنَا الْوَحْيَ وَالتَّنْزِيلَ فِينَا يَرُوحُ بِهِ وَيَغْدُو جَبْرَئِـيـــــلُ

"Peygamber'in (ruhu) kabzoldu" denildiğinin akşamında felaketimiz tarifi imkânsız biçimde azametli ve büyük oldu kesin.

Yeryüzümüzün başına gelen felaket sebebiyle nerdeyse bizi yana yatıracaktı her yönü.

Biz Cebrail'in sabah akşam getirdiği vahyi ve aramızda art arda ayetlerin inmesini yitirdik.

Diğer taraftan Câhiliye dönemi mersiye şiir geleneğinde bireysellik söz konusu iken Allah Resûlü'nün vefatıyla birlikte mersiye şiirleri ümmetin ortak acısını dile getirme aracı olarak kullanılmaya başlamıştır.[54] Artık her Müslüman Müslüman kardeşine ağlamakta ve kardeşini teselli etme cihetine gitmektedir.[55] Hassân b. Sâbit bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir:[56]

يَا وَيْحَ أَنْصَارِ النَّبِيِّ وَرَهْطِهِ بَعْدَ الْمُغَيَّبِ فِي سَوَاءِ الْمَلْحَدِ

ضَاقَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحَتْ سُوداً وُجُوهُهُمُ كَلَوْنِ الْإِثْمِدِ

Lahitin düz (toprağı) içinde gözden ırak bırakılmış Peygamber'in ardından nedir Ensârının ve topluluğunun başına gelenler!

Dar geldi Ensâra diyarlar da yüzleri sürme rengi gibi siyahımsı bir hal aldı.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Allah Resûlü'nü övmek amacıyla Allah Resûlü'nün ardından söylenen şiirlere methiye de denilmektedir. Ancak mersiye, Allah Resûlü'nün vefatını müteakip gönüllerde hissedilen acının ve duygu yoğunluğunun beyitlere yansıtılması iken methiye, Hz. Peygamber'in vefatından sonra dünyaya gelen şairler tarafından Allah Resûlü'nü övme amaçlı söylenen şiirlerdir. Methiye şairleri bunu yaparken Allah Resûlü'nün hayatta olduğunu ve sanki hayatta kalan insanlar gibi Allah Resûlü'ne hitap ettiklerini düşünmektedirler. Tasavvuf erbabı tarafından geliştirilen bu tür şiirler "*el-Medâhihu'n-Nebeviyye*" adıyla bilinmektedir.[57]

4. Hz. Fâtıma'nın Şiirlerinde Allah Resûlü'ne Mersiye

Hz. Fâtıma, doğumundan evliliğine kadar Allah Resûlü'nün terbiyesinde yetişir, üstün ahlâkından etkilenir ve sevgisine mazhar olur. Yine Hz. Fâtıma, Allah

53 en-Nemerî, Yûsuf b. Abdullah, b. Abdulazîz el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. 'Âdil Murşid (Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002), 812; el-Basrî Sadruddîn Ali b. Ebi'l-Ferec b. el-Hasen, *el-Hamâsetu'l-Basriyye*, thk. Muhtâruddîn Ahmed (Kahire: 'Âlemu'l-Kutub, 1983), 1:195

54 Ferhânî, Mehdî, "er-Risâ' 'âdâtuhu ve tekâlîduh fi'l-'asrayn el-câhilî ve'l-islâmî dirâse mukârane" *Câmi'atu Zî Kâr Dergisi* (Zî Kâr: Câmi'atu Zî Kâr,2016), 20/371.

55 Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fi'ş-şi'ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*, 157.

56 Hassân b. Sâbit, *Dîvân,* 66.

57 Mubârek, Zekî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-edebi'l-'arabî* (Kahire: el-Hey'etu'l- 'Âmme li Kusûri's-Sekâfe, 2003), 14.

Resûlü'nün nazarında önemli bir konumdadır.[58] Allah Resûlü, "Fâtıma benden bir parçadır. Dolayısıyla kim Fâtıma'yı üzerse beni üzmüştür"[59] buyurmaktadır. Hz. Fâtıma, bir meclise girdiğinde Allah Resûlü ayağa kalkmakta, "Merhaba kızım" demekte ve kucaklayarak yanına oturtmaktadır.[60] Hz. Fâtıma, davranış itibarıyla da Allah Resûlü ile benzerlik arz etmektedir. Sözgelimi tıpkı Allah Resûlü gibi yürümekte ve konuşma biçimi sergilemektedir.[61]

Hz. Fâtıma Allah Resûlü'nün vefatıyla yıkılmıştır. Enes b. Mâlik Allah Resûlü'nün vefat ettiği gün Hz. Fâtıma'nın yüreği dağlanmış halde şu ifadelerle ağıt yakarak ağladığını aktarmaktadır:[62] "Vah babacığım! Kara haberini Cebrâil'le paylaşacağım babacığım vah! Rabbine ne kadar da yakınmışsın babacığım vah! Mekânı Firdevs cenneti olan babacığım vah! Allah'ın çağrısına icabet etmiş olan babacığım vah!"

Şiirle özdeşleşmiş Arap toplumlarında ölen kimsenin ardından mersiye okuma geleneği dikkate alındığında aralarında baba kız ilişkisinden de öte bağ bulunan Hz. Fâtıma'nın Allah Resûlü'ne mersiye okuması beklenecek bir durumdur. Allah Resûlü bu hususta şöyle buyurur:[63] "Deve, yavrusuna özlem duymaktan vazgeçmedikçe Araplar şiir söylemekten geri durmazlar." Ne var ki ulaşılabilen kaynaklarda Hz. Fâtıma'ya ait az sayıda mersiye şiirlerine rastlanmaktadır. Kuşkusuz bu durum Allah Resûlü'nün vefatını müteakip yaşanan şok ve şaşkınlık haliyle yakın ilintilidir. Zira sanat ağırlıklı şiir çalışmaları daha çok şairin kendine gelmesi ve karmaşık duygulardan arınması durumunda ortaya çıkabilmektedir.[64]

Çalışma konusu mersiye şiirlerine Suheylî'nin *er-Ravdu'l-unuf*'u, Nuveyrî'nin *Nihâyetu'l-ereb*'i, Mes'ûdî'nin *Murûcu'z-zeheb*'i, Câhız'ın *el-Beyân ve't-tebyîn*'i, İbn Raşîk'in *'Umde*'si, Husarî'nin *Zehru'l-âdâb*'ı, İbn 'Abdi Rabbih'in *el-'Ikdu'l-ferîd*'i, Ahmed b. Ebî Tâhir'in *Belâgâtu'n-nisâ*'sı, İbn Seyyidi'n-nâs'ın *Minahu'l-midah*'ı, Âcurî'nin *Şerî'a*'sı gibi siyer, tarih ve edebiyat kaynakları taranmak suretiyle ulaşılmıştır. Şiî mezheplere ait kaynaklar çalışma alanı dışında bırakılmıştır. İlgili kaynaklarda toplam beş mersiye tespit edilmiştir.

Hz. Fâtıma'ya ait ilk mersiye, Allah Resûlü'nün defin işlemi bittikten sonra kabri başında söylediği iki beyittir. Allah Resûlü toprağa verildikten bir süre sonra Hz. Fâtıma, Enes b. Mâlik'e gelir ve: "Ey Enes! Allah Resûlü'nün üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl elverdi?"[65] diyerek en kederli gününde yüreğinde hissettiği acıyı ve duygu yoğunluğunu dışa yansıtır. Ardından Allah Resûlü'nün kabri başına gelir ve avucuyla kabrin üzerinden bir parça toprak alır. Hz. Fâtıma, toprağı gözüne sürer ve gözyaşlarına boğulur.[66] Hz. Fâtıma bu sırada şu beyitleri okur:[67] (Kâmil)

---

58 İbn Hanbel, Ebû 'Abdillah Ahmed b. Muhammed, *Kitâbu fadâili's-sahâbe*, thk. Vasiyyullâh b. Muhammed 'Abbâs (Mekke: Dâru'l-'İlm, 1983), 2: 761.

59 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* "Kitâbu fadâili's-sahâbe", 12, (3: 25)

60 Muslim, *Sahîh-i Muslim*, "Kitâbu'l-fadâil", 15. (4: 1905)

61 İbn 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-ferîd,* 2: 186.

62 İbn Mâce, Ebû 'Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunen*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), "Cenâiz", 65. (1, 522)

63 İbn Raşîk, *el-'Umde*, 1: 31.

64 Mendûr Muhammed, *en-Nakdu'l-edebî 'inde'l-'Arab*, (Kahire: Nahdatu Mısr, 1996), 38.

65 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* " Kitâbu'l-Mağâzî", 83, (3: 187)

66 Bin en-Neccâr, el-Hâfız, *ed-Durrâtu's-semîne fî târîhi'l-Medîne*, thk. Muhammed Zeynuhum Muhammed 'Azb (Port Sa'îd: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1995), 204, 205.

67 en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvahhâb, *Nihâyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*, thk. Mufîd Kumeyha v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004), 18: 265; 'Abdulmelik b. Huseyn b.

مَاذَا عَلَى مَنْ شَمَّ تُرْبَةَ أَحْمَدَ أَنْ لَا يَشُمَّ مَدَى الزَّمَانِ غَوَالِيَا[68]

صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا صُبَّتْ عَلَى الْأَيَّامِ عُدْنَ لَيَالِيَا

Ahmed'in toprağını koklayan kimse ömür boyu parfüm karışımlarını koklamasa ne olur?

Başıma öyle musibetler geldi ki (bunlara geçmiş ve gelecek bütün) günler maruz kalsa (hepten) gecelere dönüşürdü.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Fâtıma'nın en kederli gününde yüreğinde hissettiği acı ve yaşadığı duygu yoğunluğu üst seviyelerdedir. Nitekim Hz. Fâtıma'ya göre Allah Resûlü'nün güzel kokusu defnedildiği kabre dahi sirayet etmiştir. Kabrin toprağındaki koku dünyadaki bütün parfümlerden elde edilecek karışımlardan daha keskin ve hoştur. Hz. Fâtıma'nın avucuyla kabir üzerinden aldığı topraktan gerçek anlamda güzel koku alıp almadığı meçhul olmakla birlikte bu durum içine düştüğü derin üzüntünün ve duygu yoğunluğunun boyutları hakkında ipuçları vermektedir. Hz. Fâtıma'nın acısı ve yaşamakta olduğu duygu yoğunluğu ikinci beyitte daha açık biçimde kendini göstermektedir. Nitekim Hz. Fâtıma'ya göre Allah Resûlü'nün vefatı ve toprağa verilmesi hayatta karşılaşılabilecek en büyük felakettir. Benzer felaketlere aydınlığın sembolü olan günler karşı karşıya gelse geceler gibi karanlıklara bürünecektir. Beyitler nedb türündedir.

Şaire ait ikinci mersiye, defin işlemi bittikten bir süre sonra evinde söylediği beş beyitlik kıtadır. Hz. Fâtıma Allah Resûlü'nün toprağa verilmesinin ardından Muhacir ve Ensar'la birlikte eve döner. Bir süre sonra sahabe hanımlar taziye amacıyla Hz. Fâtıma'nın evinde bir araya gelirler. Hz. Fâtıma içine düştüğü pür melâl hali beyitlere yansıtır ve şöyle der:[69] (Kâmil)

اِغْبَرَّ آفَاقُ السَّمَاءِ وَكُوِّرَتْ شَمْسُ النَّهَارِ وَأَظْلَمَ الْعَصْرَانِ[70]

فَالْأَرْضُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ كَئِيبَةٌ أَسَفًا عَلَيْهِ كَثِيرَةُ الرَّجَفَانِ

فَلْيَبْكِهِ شَرْقُ الْبِلَادِ وَغَرْبُهَا وَلْيَبْكِهِ مُضَرٌ وَكُلُّ يَمَانِي

وَلْيَبْكِهِ الطَّوْدُ الْمُعَظَّمُ جَوُّهُ وَالْبَيْتُ ذُو الْأَسْتَارِ وَالْأَرْكَانِ

يَا خَاتَمَ الرُّسُلِ الْمُبَارَكُ صِنْوُهُ صَلَّى عَلَيْكَ مُنَزِّلُ الْفُرْقَانِ

نَفْسِي فِدَاؤُكَ مَا لِرَأْسِكَ مَائِلًا مَا وَسَّدُوكَ وسَادَةَ الْوَسْنَانِ

Gökyüzünde ufuklar toz duman oldu ve gündüz vakti güneş dürülüp söndü. Gece ve gündüz de karanlıklara büründü.

'Abdilmelik, *Semtu'n-nucûmi'l-'avâlî fî enbâi'l-evâili ve't-tevâlî,* thk. 'Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998), 2: 321; el-Elûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-ma'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: İhyâu't-Turâsi'l-'Arabî, ts.), 19:149; İbn Seyyidi'n-nâs, *Minahu'l-midah*, thk. 'İffet Visâl Hamza (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1987), 358.

68 Beyitte yer alan غواليا lafzı غالية kelimesinin çoğulu olup "parfüm karışımları" anlamına gelmektedir. Söz konusu karışımlar farklı parfümlerin ateş üzerinde kaynatılması suretiyle elde edilir. Bk. el-'Akkâd, 'Abbâs Mahmûd, *Fâtımatu'z-Zehrâ' ve'l-Fâtımıyyûn* (Kahire: Nahdatu Mısr, 2003), 35.

69 es-Suheylî, *er-Ravdu'l-unuf,* 4: 455, 456: en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb,* 18: 265; İbn Raşîk, *el-'Umde*, 2: 153; el-Husarî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Ali, *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*, thk. 'Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l- 'Arabiyye, 1953), 1: 32.

70 Beyitte yer alan العصران lafzı ile gece ve gündüz kastedilmektedir. Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Ayn" (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 4: 2968.

Zira Hz. Peygamber'den sonra yeryüzü üzüntüsünden mahzundur ve sıkça sarsılmaktadır.

O halde (bırakın da) diyarların doğusu ve batısı (her yer) ona ağlasın. Mudar kabilesi ve her bir Yemenli de ağlasın.

Havası muazzam koca (Uhud) dağı ağlasın ve örtülerle rükünlerle donatılmış Beytullah' da.

Ey peygamberlerin sonuncusu ve benzeri mübarek olan Peygamber! Hak ile batılı ayırt eden Kur'an'ı (sana) indiren (Yüce Allah) seni hayırlarla kuşatsın.

Canım fedadır sana. Neden yana eğiktir başın? Neden uyuyan kimse gibi yatırmadılar (seni) yastığa?

Hz. Fâtıma'ya göre ufuktaki her şey Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle üzüntüden toz dumandır ve gün ortasında güneş adeta karalara bürünmüştür. Yeryüzü de mahzundur ve sarsılmaktadır. Hz. Fâtıma Mudar kabilesi ve Yemen'deki Müslümanlar da dâhil olmak üzere doğuda ve batıda bütün inananların gözyaşı dökerek yas tutmalarını arzulamaktadır. Dahası Uhud dağı ve Beytullah da gözyaşı dökerek ağlamalıdır. Kuşkusuz bu durum Hz. Fâtıma'nın yüreğinde hissettiği acının ileri boyutta olduğuna ve herkesi ağlamaya teşvik etmek suretiyle teselli bulmayı amaçladığına işaret etmektedir. Beyitlerde "ağlasın" ifadesinin üç defa tekrarlanmış olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Hz. Fâtıma kadere teslim olmaktan ve Allah Resûlü'ne dua etmekten başka çare bulunmadığını da görmektedir. Ne var ki Allah Resûlü'nün toprağa defnedildiği gerçeği aklına düştükçe duygularına yenik düşmekte ve vakıayı kabullenmekte zorlanmaktadır. Nitekim son beyitte yer alan "Canım fedadır sana. Neden eğiktir başın? Neden uyuyan kimse gibi yatırmadılar (seni) yastığa?" şeklindeki haykırışları bu hususa delalet etmektedir. Mersiye nedb ve te'bîn türündendir.

Şaire ait üçüncü mersiye, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde söylediği anlaşılan iki beyitlik kıtadır. Allah Resulü hayatta iken Hendek savaşından sonra Fedek köyüne ait arazinin yarısı Hz. Peygamber'e tahsis edilmiştir. Hz. Fâtıma, babasından kalan Fedek köyündeki hisseyi müminlerin anneleriyle birlikte miras olarak almak ister. Hz. Ebû Bekir, "Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır"[71] hadisini hatırlatır ve Hz. Fâtıma'nın bu isteğini geri çevirir. Hz. Fâtıma, o sırada Hz. Ebû Bekir'in meclisinde bulunanlara hitaben etkili bir konuşma yapar. Allah Resûlü'nün tarzını andıran konuşmayı dinleyenler gözyaşlarına boğulurlar. Hz. Fâtıma daha sonra babasının kabrine yönelir ve orada şunları söyler:[72] (Basît)

قَدْ كَانَ بَعْدَكَ أَنْبَاءٌ وَ هَنْبَثَةٌ لَوْ كُنْتَ شَاهِدَهَا لَمْ تُكْثِرِ الْخُطَبُ

إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقْدَ الْأَرْضِ وَابِلَهَا وَاخْتَلَّ[73] قَوْمُكَ فَاشْهَدْهُمْ وَلَا تَغِبِ

(Ey Allah'ın Resûlü!) Senden sonra haberler yayıldı ve bir kargaşa meydana geldi. (Hayatta kalıp) yaşananları görseydin (gerek kalmazdı) bunca nutuklara.

71 Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh,* "Kitâbu'l-farâid,", 3, (4: 236)

72 Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ebî Tâhir, *Belâgâtu'n-nisâ',* thk. Ahmed el-Ulfî (Kahire: Matba'atu Medreseti Vâlideti 'Abbâs el-Evvel, 1908), 18.

73 Beyitte yer alan اختل القوم ifadesi "muhtaç oldu" anlamındadır. Bk. Ebû 'Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn,* thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1998), 3: 363.

Doğrusu sağanak yağmura susamış yeryüzü gibi sana muhtaç olduk. Halkın da muhtaçtır (sana.) (Gel de) gör onların (hallerini) kaybolma gözlerden.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Fâtıma, yaşananlar karşısında şaşkındır. Nitekim karşı karşıya gelinen bu durum vahyin kesilmesi ve sahabenin artık sahipsiz kalması sebebiyledir. Hâlbuki Allah Resûlü hayatta iken vahiy doğrultusunda hareket etmekte ve bu türden karışıklıklara meydan vermemektedir. Artık sahabe, yağmur suyuna muhtaç yeryüzü gibi Allah Resûlü'ne muhtaçtır. Mersiye te'bîn türündedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Mes'ûdî, yukarıdaki beyitlerin aslında Safiyye bnt. 'Abdulmuttalib'e ait olduğunu ve Hz. Fâtıma tarafından okuduğunu öne sürmektedir.[74] Beyitlerin Safiyye bnt. 'Abdulmuttalib'e nispeti kesinlik kazanmasa da Hz. Fâtıma tarafından okunmuş olması dahi duygularına tercüman olduğuna işaret eden göstergelerdendir.

Hz. Fâtıma, Allah Resûlü'nün vefatından sonra altı ay yaşamış ve bu süre zarfında sürekli gözyaşı dökmüştür.[75] Hz. Fâtıma'nın altı aylık zaman dilimi içerisinde müteaddit defalar babasının kabri başına gitmesi ve gözyaşı dökerek ağıtlar yakması beklenecek bir durumdur. Şaire ait dördüncü mersiye muhtemelen bu süre zarfında okunduğu ihtimal dâhilinde bulunan iki beyittir. Hz. Fâtıma beyitlerde Müslümanlar olarak Allah Resûlü'nün ardından yaşadıkları üzüntü yerine kendi ölümlerini yeğlediklerini dile getirmekte ve şöyle demektedir:[76] (Basît)

إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقْدَ الْأَرْضِ وَابِلَهَا وَغَابَ مُذْ غِبْتَ عَنَّا الْوَحْيُ وَالْكُتُبُ

فَلَيْتَ قَبْلَكَ كَانَ الْمَوْتُ صَادَفَنَا لَمَّا نُعِيتَ وَحَالَتْ دُونَكَ الْكُثُبُ

(Ey Allah'ın Resûlü!) Doğrusu sağanak yağmura susamış yeryüzü gibi sana muhtaç olduk. Aramızdan ayrıldığın vakitten bu yana vahiy ve (kayda aldığımız) ayetler de inmez oldu.

Keşke vefat haberin yayıldığında ve (üzerine atılan toprak) yığınları önünde engel teşkil ettiğinde ölüm senden önce karşımıza çıkaydı.

Görüleceği üzere beyitlerde yer alan "Aramızdan ayrıldığın vakitten bu yana vahiy ve (kayda aldığımız) ayetler de inmez oldu" şeklindeki ifade biçimi, Allah Resûlü'nün vefatının üzerinden belirli bir süre geçtiği ihtimalini güçlendirmektedir. Mersiye te'bîn türündedir.

Hz. Fâtıma'ya nispet edilen beşinci ve son mersiye ise yine Allah Resûlü'nün kabri başında söylediği şu beyitlerdir:[77] (Kâmil)

أُمْسِي بِخَدِّيَ لِلدُّمُوعِ رُسُومُ أَسَفًا عَلَيْكَ وَفِي الْفُؤَادِ كُلُومُ

وَالصَّبْرُ يَحْسُنُ فِي الْمَوَاطِنِ كُلِّهَا إِلَّا عَلَيْكَ فَإِنَّهُ مَعْدُومُ

لَا عَيْبَ فِي حُزْنِي عَلَيْكَ لَوْ أَنَّهُ كَانَ الْبُكَاءُ لِمُقْلَتِي يَدُومُ

---

74 el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen b. 'Ali, *Murûcu'z-zeheb*, thk. Kemâl Hasen Mar'î (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005), 2: 239.

75 el-Hamevî, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Kaysî, *Selvetu'l-keîb bi vefâti'l-Habîb*, thk. Sâlih Yûsuf Ma'tûk (Dubey: Dâru'l-Buhûs, 2002),166.

76 İbn 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-ferîd,* 2:194.

77 el-Âcurî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn, *eş-Şerî'ah,* thk. el-Velîd b. Muhammed b. Nebîh Seyfuddîn (Doha: Muessesetu Kurtuba, 1996), 13: 378; el-Hamevî, *Selvetu'l-keîb bi vefâti'l-Habîb*,163.

(Yokluğun sebebiyle) sana olan kederden yanağımda gözyaşlarımın oluşturduğu izlerle ve gönüldeki yarayla akşamlamaktayım.

Elbet yokluğuna sabretmek dışında sabır her durumda güzeldir. Ne var ki senin yokluğuna sabretmek imkânsızdır.

Sana kederlenmem sebebiyle asla ayıplanmazdım şayet göz küremde (yaşlar kurumadan) ağlamak sürekli olsaydı.

Hz. Fâtıma'nın gece gündüz akıttığı gözyaşları kâğıt üzerine çizili hatlar gibi yanaklarında izler bırakmıştır. Hz. Fâtıma'ya göre Allah Resûlü'nün yokluğu dışında her türden acıya katlanmak ve sabretmek mümkündür. Hz. Fâtıma'nın ifadeleri, Allah Resûlü'nün henüz hayatta iken yaptığı yönlendirmelerin izlerini taşımaktadır. Allah Resûlü bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[78] "Ey insanlar! İnsanlardan veya müminlerden kimin başına bir musibet gelirse benimle teselli bulsun. Zira benden sonra ümmetimden hiç kimse beni yitirmesinden daha ağır başka bir musibet yaşamayacaktır." Hz. Fâtıma acısını hafifletmek amacıyla sürekli ağlama cihetine gittiğinden artık göz küresinde yaşlar da kurumuştur. Şayet göz küresinde yaş kalsa koca bir ömür boyu duraksamadan ağlamaya razıdır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle Hz. Fâtıma'nın içine düştüğü duygu yoğunluğu ve yüreğinde hissettiği acılar bütün çıplaklığıyla beyitlere yansımaktadır. Hz. Fâtıma zaman zaman tahammül sınırlarını aşacak boyutta ruhsal çöküntü içerisine girmektedir. Hal böyle olmakla birlikte Hz. Fâtıma ölen kimsenin ardından feryat figan etme, yüz tırmalama ve elbise yırtma gibi İslâm inancına muhalif davranış biçimleri sergilememekte, kadere teslim olmakta, sabretmekte ve Allah Resûlü'nün ardından hayır duada bulunmak suretiyle teselli bulma cihetine gitmektedir. Bu durum İslâm öğretilerine ve Allah Resûlü'ne özgü izlerin beyitlere yansıdığının açık göstergesidir. Dolayısıyla ilgili mersiyeler sahabe şairler tarafından Allah Resûlü'nün ardından söylenen mersiyelerle benzerlik arz etmektedir. Sözgelimi Allah Resûlü'nün vefatı ahirete göç eden diğer insanlara kıyasla farklılık arz ettiğinden sahabe şairler geçmiş kavimlerin güzel hasletlerini yâd etmek suretiyle teselli aramak[79] yerine Allah Resûlü'ne hayır duada bulunmak, esenlikler dilemek ve ona feda olmak gibi alternatif ifadeler kullanmaktadırlar. Zira geçmiş kavimlerde var olan güzel hasletlerin Allah Resûlü'ne hamledilerek tekrarlanıyor olması Allah Resûlü'nün diğer insanlarla aynı kefeye konulması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan beyitlerde Hz. Fâtıma'nın kendisini sabırlı olmaya teşvik etmesi Câhiliye şiir geleneğinde var olan ve İslâm öğretileriyle çelişki arz etmeyen bir geleneğin uzantısı olduğunu da söylemek mümkündür.

5. Teknik Özellikler

Teknik anlamda şiir sanatı, mana, lafız, vezin, kafiye[80], duygu/infial ve kurgu/sanat tasviri gibi üslûp[81] unsurlarından oluşur. Bu bakımdan ilgili mersiyeler şiir tekniği bağlamında mana, lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren özellikler bağlamında değerlendirilecektir.

78 İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sunen*, thk. Adil Murşid, Sa'îd el-Lahhâm (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009), Cenâiz, 55. (2: 531)

79 Lebîd b. Rabî'a, *Dîvân*, 88.

80 İbn Raşîk, *el-'Umde*, 1: 119.

81 eş-Şâyib, Ahmed, *el-Uslûb dirâse belagiyye tahlîliyye,* 52.

5.1. Mana

Çalışma konusu şiirler daha çok şairin yüreğinde hissettiği üzüntüyü dışa yansıtacak ve duygularına tercüman olacak anlamlar içermektedir. Söz gelimi şair aralarında baba-kız ilişkisinden de güçlü bir bağ bulunan babasının vefatı sebebiyle ömür boyu durmadan ağlama arzusundadır. Yine şair İslâm dininin ulaştığı diyarlarda yaşayan Müslümanların ve canlı cansız bütün varlıkların Allah Resûlü'ne ağlamalarını arzulamaktadır. Şair bunu yaparken beyitlerde saç kazıtma, yüksek sesle ağıt yakma, yüz tırmalama ve elbise parçalama gibi Câhiliye adetlerini yansıtan manalardan uzak durmaktadır. Bir başka ifade ile şair vurgulamak istediği anlamların İslâm inanç esaslarıyla uyumlu olmasına dikkat etmektedir.

5.2. Lafız

Mersiye türü şiir çalışmaları dil itibarıyla sadedir.[82] Zira şair anlık duygularla hareket ettiğinden üzüntüsünü ve duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtarak rahatlamayı amaçlar. Çalışma konusu mersiyelerde süslü ve karmaşık ifadeler yerine daha çok günlük hayatta kullanılan dile yakın sade lafızlar kullanıldığı görülmektedir. Yine çalışma konusu mersiyelerde Peygamber, Ka'be, Peygamberlerin sonuncusu ve hak ile batılı ayırt eden Kur'ân gibi İslâm'a has değerleri yansıtan lafızlara ağırlık verilmektedir.

5.3. Vezin ve kafiye

Çalışma konusu mersiyeler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu mersiyelerden üçü kâmil ve ikisi basît vezni üzerine inşa edilmiştir. Kâmil ve basît, Câhiliye şiirlerinde sıkça kullanılan vezinler arasındadır.[83] Mersiye şiirleri beklenmedik bir anda meydana gelen endişe ve şok sebebiyle şairin içine düştüğü ruhsal çöküntüye paralel olarak kalp atışlarındaki hızlanmaya uygun düşecek biçimde az sayıda beyitlerden oluşan vezinler üzerine inşa edilir. Hal böyle olmakla birlikte şair üzüntüsünü etraflıca mısralara dökmek amacıyla bazen uzun vezinler de yeğler.[84] Çalışma konusu mersiyelerin şairin yaşadığı şok haline ve ruhsal çöküntüye dayalı olarak az sayıda beyitler halinde geldiği görülmektedir.

5.4. Duygu/İnfial

Genelde iki tür eski Arap şiiri vardır. Bunlardan ilki birden çok kazanım ve tema içeren uzun soluklu şiirlerdir. Söz konusu şiirler ana hatlarıyla kadın temalı giriş, asıl tema ve sonuç gibi bölümlerden oluşur. Diğer şiir türü ise, duygu yoğunluğunu dışa yansıtan kısa beyitlerdir. Uzun soluklu şiir türünün aksine sayıca az olan beyitlerde konu bütünlüğü söz konusudur. Zira şair bu tür beyitlerde anlık duygularla hareket eder.[85] Bu bakımdan mersiye şiirlerinde hüzün kaynaklı duygu yoğunluğu baskındır.[86] Çalışma konusu beyitlerde de yüreği dağlanmış şairin anlık duygularla

---

82 Emânî, 'Abdulhalîm Ali eş-Şeyh Halîl, *Eseru'l-İslâm fî şi'ri'r-risâ'* (Yüksek Lisans Tezi, Câmi'atu Âli'l-Beyt, Mafrak, 2002), 195.

83 Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî,* trc. 'Abdulhalîm en-Neccâr (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 1: 53.

84 İbrahim, Enîs. *Mûsîka'ş-şi'r* (Kahire: Mektebetu'l- Anglo el-Mısriyye, 1952), 176.

85 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Ş'iru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*, 241.

86 İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'Ikdu'l-ferîd*, 3: 183; Emânî, 'Abdulhalîm Ali eş-Şeyh Halîl, *Eseru'l-İslâm fî şi'ri'r-risâ',* 206.

hareket ettiği ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaştığı görülmektedir.

5.5. Edebî Tasvir

Duygu ile kurgu arasında güçlü bir bağ söz konusudur. Şair iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtırken hislerine tercüman olacak güçlü sanat tasvirlerine ihtiyaç duyar.[87] Zira sanat tasvirleri, verilmek istenen düşünceyi zihinlerde uyarır ve duyguları coşturur.[88] Bu bakımdan şiir çalışmaları teşbih, istiare ve mecaz gibi sanat türleri içerir.[89]

Çalışma konusu mersiye şiirlerinde az da olsa istiare, mecaz ve teşbih örnekleri yer almaktadır. Söz konusu sanat tasviri örneklerini şu şekilde izah etmek mümkündür:

Hz. Fâtıma Allah Resûlü'nün vefatını müteakip içine düştüğü üzüntüyü istiare sanatı kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şöyle demektedir:

صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَائِبُ لَوْ أَنَّهَا صُبَّتْ عَلَى الْأَيَّامِ عُدْنَ لَيَالِيَا

Başıma öyle musibetler geldi ki (bunlara geçmiş ve gelecek bütün) günler maruz kalsa (hepten) gecelere dönüşürdü.

Beyitte istiare sanatı "musibetler" lafzı üzerinde icra edilmektedir. Şöyle ki "musibetler" lafzı *benzetilen,* "yüksek yerden dökülen sıcak veya yakıcı sıvı madde" ise *kendisine benzetilen*dir. Ne var ki "musibetler" lafzı zikredildiği halde "yüksek yerden dökülen sıcak veya yakıcı sıvı madde" açıkça zikredilmemektedir. Bunun yerine sıvı maddenin bir özelliği olan "dökülme"[90] eylemi telaffuz edilmek suretiyle sıvı maddeye ima yoluyla işaret edilmektedir. Bu bakımdan beyitte *istiare-i mekniyye* sanatı söz konusudur. İstiare sanatında zihin direk kendisine benzetilene odaklandığından benzetilenle kendisine benzetileni aynı nesne olarak algılar[91] ve verilmek istenen mesaj zihinlerde daha net canlanır.[92] Dolayısıyla "başıma musibetler geldi" şeklindeki yalın ifade biçimi yerine "üzerime musibetler döküldü" ifadesi daha beliğdir. Zira kişinin tepesine sıcak su veya kezzap gibi sıvı maddenin dökülmesi ile başa musibetler gelmesi arasındaki yakın ilinti zihinlerde daha net biçimde canlanır.

İkinci şatırda yer alan صُبَّتْ fiiline ait naib failin işaret ettiği "musibetler" lafzı üzerinde de benzer yapıda istiare-i mekniyye sanatı icra etmek mümkündür. Zira "geçmiş ve gelecek bütün zaman dilimlerinin benzer musibetlere maruz kalması durumunda gündüzlerin bile gece karanlığına bürüneceği" şeklindeki ifade biçimi, Hz. Fâtıma'nın içine düştüğü ruhsal çöküntüyü muhatabın algısına daha net biçimde yaklaştırmaktadır.

87 Emîn, Ahmed, *en-Nakdu'l-edebî* (Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîmi ve's-Sekâfe, 2012), 47.

88 Câbir, 'Usfûr, *es-Sûratu'l-fenniyye* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-'Arabî, 1992), 160; Ebû Şerîfe Abdulkâdir, v.dğr., *Medhal ilâ tahlîli'n-nassi'l-edebî* (Amman: Dâru'l-Fikr, 2008), 60, 61.

89 Câbir, 'Usfûr, *es-Sûratu'l-fenniyye,* 25.

90 ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Umar b. Ahmed, *Esâsu'l-belâgah,* thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-sûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998), 1:532.

91 el-Hâmid, Abdullah v.dğr., *el-Belgğatu ve'n-nakd* (Riyad: Câmi'atu İmam Muhammed b. Su'ûd, 1994), 151.

92 'Atîk, 'Abdulazîz, *'İlmu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, ts.), 196.

Çalışma konusu şiirlerde mecaz örneklerine de rastlanmaktadır. Söz gelimi şair bazı canlılara has "mahzun olma" özelliğini yeryüzüne nispet etmekte ve şöyle demektedir:

فَالْأَرْضُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ كَئِيبَةٌ أَسَفًا عَلَيْهِ كَثِيرَةُ الرَّجَفَانِ

Zira Hz. Peygamber'den sonra yeryüzü üzüntüsünden mahzundur ve sıkça sarsılmaktadır.

Görüleceği üzere beyitte insanoğlu gibi canlılara has "mahzun olma" özelliğinin yeryüzüne hamledilmesi[93] suretiyle aklî mecaz sanatı icra edilmiştir. Şöyle ki Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle gerçek anlamda mahzun olan cansız yeryüzü değil yeryüzünde yaşayan insanlardır. Ne var ki insanoğlu ile insanoğlunun üzerinde yaşadığı yeryüzü arasında "mekân" ilişkisi söz konusudur. Bu bakımdan "Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle insanlar mahzundur" şeklindeki yalın ifade biçimi yerine "yeryüzü üzüntüden mahzundur" ifadesi daha beliğdir. Zira mecaz sanatı, anlama mübalağa katmak suretiyle manayı daha da güçlendirmektedir.[94]

Aklî mecaz örneklerine şu beyitlerde de rastlanmaktadır:

فَلْيَبْكِهِ شَرْقُ الْبِلَادِ وَغَرْبُهَا وَلْيَبْكِهِ مُضَرٌ وَكُلُّ يَمَانِي

وَلْيَبْكِهِ الطَّوْدُ الْمُعَظَّمُ جَوُّهُ وَالْبَيْتُ ذُو الْأَسْتَارِ وَالْأَرْكَانِ

O halde (bırakın da) diyarların doğusu ve batısı (her yer) ona ağlasın. Mudar kabilesi ve her bir Yemenli de ağlasın.

Havası muazzam koca (Uhud) dağı ağlasın ve örtülerle rükünlerle donatılmış Beytullah' da.

Kuşkusuz "ağlamak" insanoğluna has özellikler arasındadır. Hal böyle olmakla birlikte şair söz konusu özelliği diyarların doğusuna, batısına, Mudar kabilesine, Uhud dağına ve Beytullah'a nispet etmektedir. Diyarların doğusu, batısı, Mudar kabilesi, Uhud dağı ve Beytullah ile sözü edilen yerlerde bulunan insanlar arasında da "mekân" ilişkisi olduğu açıktır. Kuşkusuz "doğuda, batıda, Mudar kabilesinde, Uhud dağında ve Beytullah'ın etrafında bulunan insanlar ağlasın" şeklindeki ifade biçimi yerine aklî mecaz sanatı kullanmak suretiyle ağlama özelliğini mübalağalı biçimde söz konusu mekânlara nispet etmek daha beliğdir.

Çalışma konusu şiirlerde teşbih örneğine de rastlanmaktadır. Şair Allah Resûlü'nü yitirmekle şaşkına dönen sahabenin içler acısı durumunu yeryüzünün yağmur suyuna olan ihtiyacına benzetmekte ve şöyle demektedir:

إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقْدَ الْأَرْضِ وَابِلَهَا وَغَابَ مُذْ غِبْتَ عَنَّا الْوَحْيُ وَالْكُتُبُ

(Ey Allah'ın Resûlü!) Doğrusu sağanak yağmura susamış yeryüzü gibi sana muhtaç olduk. Aramızdan ayrıldığın vakitten bu yana vahiy ve (kayda aldığımız) ayetler de inmez oldu.

Beyitte Allah Resûlü'nün vefatı "benzetilen", suya muhtaç olan yeryüzünden yağmurun kesilmesi ise "kendisine benzetilen"dir. Ne var ki beyitte" benzetme yönü" ile "benzetme edatı" zikredilmemektedir. Teşbih sanatında benzetme yönü ile

93 ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâgah*, 2:117.

94 el-Hâmid, Abdullah v.dğr., *el-Belagatu ve'n-nakd*, 141.

benzetme edatının zikredilmemesi aynı zamanda "kendisine benzetilen"in mastar olması teşbih-i belîğ türündendir.[95] Kuşkusuz "Seni yitirdik" şeklindeki yalın ifade yerine "Suya muhtaç yeryüzünden yağmur sularının kesilmesi gibi seni yitirdik" ifadesi, yaşanan şaşkınlığı ve üzüntüyü zihinlerde daha da somutlaştırmaktadır. Nitekim hayati öneme haiz ihtiyaca rağmen ihtiyacı karşılayan kaynağın ortadan kalkmış olması neticesinde ihtiyaç sahibinin içine düştüğü ruhsal çöküntü, ikinci ifade biçimiyle zihinlerde daha da belirginleşmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki çalışma konusu şiirlerde yer alan sanat tasvirleri somut tasvirlerdir. Bir başka ifade ile şair derin düşünmeye dayalı soyut tasvirler kullanmamaktadır. Bu bakımdan ilgili tasvirlerin yüzeysel olduğunu söylemek mümkündür.

5.6. Kalıp

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere şair yüreğinde hissettiği üzüntüyü ve duygu yoğunluğunu dışa yansıtmaya çalıştığından ilgili şiirler uzun soluklu geleneksel şiir metinlerinin aksine kısa maktalar halindedir.

Sonuç

Çalışma konusu şiirler incelenmiş ve bu bağlamda toplam beş mersiye şiiri tespit edilmiştir. İlgili şiirlerde Allah Resûlü'nün vefatını müteakip şairin yüreğinde hissettiği üzüntü, çaresizlik ve duygu yoğunluğu beyitlere yansımaktadır. Şaire göre Allah Resûlü'nün vefatı ve toprağa verilmesi hayatta karşılaşılabilecek en büyük musibettir. Benzer musibetlere aydınlığın sembolü olan günler karşı karşıya gelse karanlıklara bürünecektir. Allah Resûlü'nün yokluğu dışında her türden acıya katlanmak ve sabretmek mümkündür. Bu durum, Allah Resûlü'nün henüz hayatta iken "Ey insanlar! İnsanlardan veya müminlerden kimin başına bir musibet gelirse benimle teselli bulsun. Zira benden sonra ümmetimden hiç kimse beni yitirmesinden daha ağır başka bir musibet yaşamayacaktır" şeklindeki yönlendirmesinin izlerini taşımaktadır. Şair acısını hafifletmek amacıyla sürekli ağladığından göz küresinde yaşlar kurumuştur. Göz küresinde yaşlar kurumasa ömür boyu duraksamadan ağlamaya razıdır. Şair doğuda ve batıda elim haberi alan Müslümanların gözyaşı dökerek acısına eşlik etmelerini arzulamaktadır. Allah Resûlü'nün hayatında önemli yeri olan Uhud dağı ve Beytullah da ağlamalıdırlar. Zira Allah Resûlü'nün vefatıyla birlikte artık vahiy kesilmiş ve İslâm diniyle özdeşleşen her şey yetim kalmıştır. Kuşkusuz bütün bunlar şairin yüreğinde hissettiği acının dayanılması güç boyutlarda olduğuna işaret eden göstergelerdir.

Şair, ilgili mersiyelerde yüz tırmalama, elbise yırtma ve feryat etme gibi Câhiliye döneminden kalma adetlerden uzak durmakta ve İslâm dininin beraberinde getirdiği değerlere bağlı kalmaktadır. Nitekim şair beyitlerde kadere teslim olmakta ve Câhiliye mersiye şiir geleneğinde var olan geçmiş kavimlere ait güzel hasletleri Allah Resûlü'ne hamletmek yerine Allah Resûlü'ne has özellikleri zikretmek suretiyle teselli bulma cihetine gitmektedir. Zira Allah Resûlü diğer insanlara kıyasla ayrıcalıklı bir konumdadır. Yine şair beyitlerde Peygamber, Ka'be, Peygamberlerin sonuncusu ve hak ile batılı ayırt eden Kur'ân gibi İslâm'a has değerleri yansıtan lafızlara ağırlık

95 Hafâcî, 'Abdulmun'im v.dğr., *el-Belâgatu'l-'Arabiyye beyne't-taklîdi ve't-tecdîd* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992), 148.

vermektedir. Şair Câhiliye mersiye geleneğinin İslâm öğretileriyle çakışmayan uzantısı bağlamında sabra tutunarak kadere rıza göstermeye çalışmaktadır.

Çalışma konusu şiirler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim mersiyelerden üçü kâmil ve ikisi basit vezni üzerine inşa edilmiştir.

Şair mersiyelerde anlık duygularla hareket etmekte ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir. Şair iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu muhatabın algısına yaklaştırmak amacıyla istiare, mecaz ve teşbih sanatları da kullanmaktadır. Ne var ki beyitlerde kullanılan ilgili sanatlar yüzeyseldir. Çalışma konusu şiirler uzun soluklu geleneksel şiir metinlerinin aksine kısa maktalar halindedir. Zira şair süslü ifadelerle sanat ağırlıklı çalışmalar ortaya koymak yerine duygularını beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir.

Kaynakça

‘Abdulmelik b. Huseyn b. ‘Abdilmelik. *Semtu’n-nucûmi’l-‘avâlî fî enbâi’l-evâili ve’t-tevâlî,* thk. ‘Âdil Ahmed Abdi’l-Mevcûd v.dğr. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1998.

‘Abdurrahmân, es-Suheylî. *er-Ravdu’l-unuf fî şerhi’s-Sîreti’n-Nebeviyye li’bn’i-Hişâm*. Thk. Mecdî b. Mansûr eş-Şûrâ Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, ts.

‘Abdussettâr eş-Şeyh *Fâtımatu’z-Zehrâ’ Radıyallâhu ‘anhâ.* Dimaşk: Dâru’l-Kalem, 2015.

Âcurî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Huseyn el-. *eş-Şerî‘ah.* Thk. el-Velîd b. Muhammed b. Nebîh Seyfuddîn. Doha: Muessesetu Kurtuba, 1996.

‘Akkâd, ‘Abbâs Mahmûd el-. *Fâtımatu’z-Zehrâ’ ve’l-Fâtımıyyûn.* Kahire: Nahdatu Mısr, 2003.

‘Atîk, ‘Abdulazîz. *‘İlmu’l-beyân.* Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, ts.

Bin en-Neccâr, el-Hâfız. *ed-Durrâtu’s-semîne fî târîhi’l-Medîne*. Thk. Muhammed Zeynuhum Muhammed ‘Azb. Port Sa‘îd: Mektebetu’s-Sekâfeti’d-Dîniyye, 1995.

Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu‘fî el-. *el-Câmi’u’s-sahîh*. Thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. Kahire: el-Mektebetu’s-Selefiyye, 1400.

Câbir, ‘Usfûr, *es-Sûratu’l-fenniyye.* Beyrut: el-Merkezu’s-Sekâfiyyu’l-‘Arabî, 1992.

Carl Brockelmann. *Târîhu’l-edebi’l-‘arabî.* Trc. ‘Abdulhalîm en-Neccâr. Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.

Cevâd Ali. *el-Mufassal fî târîhi’l-‘Arab kable’l-İslâm.* Bağdat: Câmi‘atu Bağdâd, 1993.

Cumu‘ah, Huseyn. *er-Risâ’ fî’ş-şi‘ri’l-câhilî ve sadri’l-İslâm.* Dimaşk: Câmi‘atu Dimaşk, Doktora Tezi, 1982.

Dayf, Şevkî. *er-Risâ.* Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.

Dayf, Şevkî. *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî el-‘Asru’l-câhilî.* Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, 1960.

Ebû’l-‘Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî. *el-Mufaddaliyyât.* Thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr. Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, 1942.

Ebu’l-‘Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberrid. *Kitâbu’t-ta‘âzî ve’l-merâsî.* Thk. Halîl Mansûr. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1996.

Ebû ‘Ali İsmâîl b. el-Kâsım el-Kâlî. *Kitâbu’l-Emâlî.* Kahire: el-Hey’etu’l-Mısriyyetu’l-‘Âmme Li’l-Kitâb, 1975.

Ebû ‘Amr b. Bahr el-Câhız. *el-Beyân ve’t-tebyîn*. Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetu’l-Hancî, 1998.

Ebû Bekr Muhammed b. Davûd el-Isbahânî. *ez-Zuhre*. Thk. İbrâhîm es-Sâmurrâî. ez-Zerkâ’: Mektebetu’l-Menâr, 1985.

Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Târîhu’Taberî Târîhu’r-rusul ve’l-mulûk*. Thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.

Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ebî Tâhir. *Belâgâtu’n-nisâ’.* Thk. Ahmed el-Ulfî. Kahire: Matba‘atu Medreseti Vâlideti ‘Abbâs el-Evvel, 1908.

Ebû’l-Ferec el-Asfâhânî. *Kitâbu’l-agânî*. Thk. İbrahim es-Se‘âfîn v.dğr. Beyrut: Dâru Sâdır, 2008.

Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl b. Kesîr. *es-Sîretu'n-nebeviyye.* Thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982.
Ebû Şerîfe Abdulkâdir, v.dğr. *Medhal ilâ tahlîli'n-nassi'l-edebî.* Amman: Dâru'l-Fikr, 2008.
Ebû 'Ubâde, el-Velîd b. el-Buhturî. *el-Hamâse*. Thk. Muhamed İbrahim el-Hûr v.dğr. Abu Dabi: Hey'etu Abû Dabî li's-Sekâfeti ve't-Turâs, 2007.
Ebû 'Umar Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed b. 'Abdilbirr en-Nemerî. *Behcetu'l-mecâlis ve unsu'l-mucâlis*. Thk. Muhammed Mursî el-Hûlî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
Elûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn es-Seyyid Mahmûd el-. *Rûhu'l-ma'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'i'l-mesânî.* Beyrut: İhyâu't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
Elûsî, Mahmûd Şukrî el-. *Bulûğu'l-ereb fî m'arifeti ahvâli'l-'Arab*. Şrh. Muhammed Behcet el-Eserî. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314.
Emânî, 'Abdulhalîm Ali eş-Şeyh Halîl. *Eseru'l-İslâm fî şi'ri'r-risâ'*. Mafrak: Câmi'atu Âli'l-Beyt, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
Emîl Nâsîf. *Arva'u mâ kîle fî fenni'r-risâ'*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
Emîn, Ahmed. *en-Nakdu'l-edebî.* Kahire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîmi ve's-Sekâfe, 2012.
Ferhânî, Mehdî. "er-Risâ' 'âdâtuhu ve tekâlîduh fi'l-'asrayn el-câhilî ve'l-islâmî dirâse mukârane" *Câmi'atu Zî Kâr Dergisi.* Zî Kâr: Câmi'atu Zî Kâr, 2016, 20/371.
Fuad Sezgin. *Târîhu't-turâsi'l-İslâmî*. Trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî. Riyad: İdâratu's-Sekâfeti ve'n-Neşr, 1983.
Hafâcî, 'Abdulmun'im v.dğr. *el-Belâgatu'l-'Arabiyye beyne't-taklîdi ve't-tecdîd.* Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
Hamevî, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Kaysî el-. *Selvetu'l-keîb bi vefâti'l-Habîb*. Thk. Sâlih Yûsuf Ma'tûk. Dubey: Dâru'l-Buhûs, 2002.
Hâmid, Abdullah v.dğr el-. *el-Belâgatu ve'n-nakd.* Riyad: Câmi'atu İmam Muhammed b. Su'ûd, 1994.
Hamîs b. Mâcid b. Hamîs, es-Subbârî. *Fennu'r-risâ' 'ında şâ'irâti'l-Câhiliyye.* Nizvâ: Câmi'atu Nizvâ, 2009.
Hassân b. Sâbit. *Dîvân*. Thk. 'Abde Muhannâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
Husarî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Ali el-. *Zehru'l-âdâb ve semeru'l-elbâb*. Thk. 'Ali Muhammed el-Bicâvî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l- 'Arabiyye, 1953.
İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed. *el-'Ikdu'l-ferîd.* Thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1983.
İbn Hanbel, Ebû 'Abdillah Ahmed b. Muhammed. *Kitâbu fadâili's-sahâbe*. Thk. Vasiyyullâh b. Muhammed 'Abbâs. Mekke: Dâru'l-'İlm, 1983.
İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik. *Sîretu'n-Nebi*. Thk. Mecdî Fethi es-Seyyid. Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995.
İbn Mâce, Ebû 'Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sunen*. Thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.
İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab.* Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Ḳayravânî. *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981.
İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zuhrî. *et-Tabakâtu'l-kubrâ.* Thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ'. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1997.
İbn Seyyidi'n-nâs. *Minahu'l-midah*. Thk. 'İffet Visâl Hamza. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1987.
İbrahim, Enîs. *Mûsîka'ş-şi'r*. Kahire: Mektebetu'l- Anglo el-Mısriyye, 1952.
Lebîd b. Rabî'a. *Dîvân.* Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb el-feyrûzâbâdî. *el-Kâmûsu'l-muhît.* Thk. Muhammed Na'îm el-'Irksûsî v.dğr. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005.
Mendûr Muhammed. *en-Nakdu'l-edebî 'inde'l-'Arab*. Kahire: Nahdatu Mısr, 1996.
Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Hasen el-. *Şerhu dîvâni'l-hamâse.* Nşr. Ahmed Emîn v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1991.
Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen b. 'Ali el-. *Murûcu'z-zeheb*. Thk. Kemâl Hasen Mar'î. Beyrut: el-Mektebetu'l- 'Asriyye, 2005.

Mubârek, Zekî. *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-edebi'l-'arabî.* Kahire: el-Hey'etu'l- 'Âmme li Kusûri's-Sekâfe, 2003.
Muberrid, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-. *Kitâbu et-te'âzi ve'l-merâsî*. Thk. Halîl el-Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1996.
Muhyiddîn, Ebû Bekr Zekeriyya Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *el-Ezkâr min kelâmi Seyyidi'l-ebrâr*. Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1997.
Munzir el-Cebbûrî. *Eyyâmu'l-'Arabi ve eseruhâ fi'ş-şi 'ri'l-Câhilî*. Bağdat: Dâru'ş-Şu'ûni's-Sekâfiyyeti'l-'Âmme, 1986.
Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Muslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1991.
Nemerî, Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî en-. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Nşr. 'Âdil Murşid. Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002.
Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. 'Abdulvehhâb en-. *Nihâyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*. Thk. Mufîd Kumeyha v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.
Şâyib, Ahmed eş-. *el-Uslûb dirâse belagiyye tahlîliyye li usûli'l-esâlîbi'l-edebiyye.* Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1991.
Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî. Kahire: Merkezu'l-Buhûs Ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2001.
Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ et-. *el-Câmi'u'l-Kebîr.* Thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
Yahya el-Cebbûrî, *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.
Yahya el-Cebbûrî. *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fîh.* Beyrut: Muessesetu'r-Risâle,1981.
Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Umar b. Ahmed ez-. *Esâsu'l-belâgah.* Thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-sûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998.